

Willem Huberts, *Soli Deo. Wouter Lutkie (1887-1968). Biografie van een priester-fascist* (Amsterdam: Boom, 2022, 463 pp., ISBN 9789024446414).

De biografie van Wouter Lutkie, een opmerkelijk priester van het bisdom Den Bosch, een man die zich het grootste deel van zijn leven terugtrok uit de reguliere parochiale dienst en leefde op het Nulandse domein van de Brabantse familie Ras-Van den Eerenbeemt, is in de eerste plaats een indrukwekkend en lijvig stuk onderzoekswerk. Om te beginnen levert dit levensverhaal een waardevolle bijdrage aan de historische studie van Noord-Brabant in de eerste helft van de twintigste eeuw, met name voor wat het tijdsgewricht tussen de twee wereldoorlogen betreft. Lutkie was een wat verborgen, maar desalniettemin bewogen en niet onbesproken figuur uit de klerikale rangen van het bisdom Den Bosch, binnen het landschap van jonge katholieke schrijvers en denkers, en *last but not least* binnen het milieu van Nederlandse fascistten.

Op dit laatste punt komen we later terug, maar vooreerst stippen we graag aan dat dit werk een uitzonderlijke inkijk biedt in een generatie die, getekend door de Eerste Wereldoorlog, de vleugels uitsloeg. Nederland mocht dan neutraal zijn gebleven, de val van de grote negentiende-eeuwse imperia en de schok van de massale slachtingen van de oorlog zorgden overal in Europa voor een culturele omwenteling en een zoektocht naar een nieuwe identiteitsconstructie. Meer dan andere provincies kreeg het overwegend katholieke, sterk op Vlaanderen gerichte Noord-Brabant hiermee te maken. Tegelijk wordt inzake de populatie van Nederlands zuidelijkste regio's vaak de stereotypering gehanteerd van een gesloten, strak katholieke, en benepen regionalistische leefomgeving, in contrast tot de ontwikkelingen boven de rivieren. Los van de figuur van Lutkie biedt de voorliggende biografie, geschreven door Willem Huberts, een genuanceerde schets van die context.

Het gaat echter ook om het hoofdpersonage zelf. Lutkies zelfportrettering als teruggetrokken kluizenaar wordt door de biograaf opengetrokken door uitgebreid te wijzen op de manier waarop deze Brabantse polyglot voortdurend gericht was op de ontwikkelingen in zijn eigen regio, op de jongeren van zijn tijd en op de maatschappelijke debatten van zijn tijd. Dit laatste deed Lutkie met oog voor stemmen in Oostenrijk, Italië, Frankrijk (al worden slechts grammaticale fouten in Lutkies Frans gecorrigeerd, wat syntactisch soms vreemde taalwendingen oplevert) en Vlaanderen (zij het opmerkelijk weinig, gegeven de grote aandacht voor wat daar gebeurde bij zowat al Lutkies omstaanders). Letterkundig bevlogen was de hoofdfiguur betrokken als redacteur, auteur (onder eigen naam of

pseudoniemen als *Expectans*) van tijdschriften als *Vreugde*, *Roeping*, *Katholieke* (later *Opbouwende*) *Staatkunde* en *Aristo*. De biografie gaat op dit alles in detail in, met een opmerkelijke beheersing van de nalatenschap van zijn onderwerp: studie van de talloze geschriften, de nagelaten bibliotheekcollectie, en een ontzaglijke hoeveelheid notities en correspondentie vormen de basis voor dit vlot geschreven portret.

Zoals de ondertitel duidelijk maakt, gaat biografie Huberts, die ruime expertise heeft in het onderzoek ter zake, met name in op de fascistische signatuur van Lutkie. Door dieper in te gaan op de verhoudingen van Lutkie met de fascistische stemmen in Nederland, op diens contacten met Mussolini, en op de aandacht voor antidemocratische en corporatistische strekkingen in het katholicisme van die tijd in de regio rond Tilburg, brengt hij een genuanceerd beeld van het fascisme in dit tijdperk. Dit alles is van belang, omdat dé methodische kernvraag van iedere biografie uiteindelijk de balans tussen de gebiografeerde en zijn context betreft. Tegelijk roept het werk net op dit punt enige kanttekeningen op, met name omdat de biografie door zijn doorwrochte studie van het erfgoed van Lutkie een neiging vertoont tot ‘meebuigen’ met zijn onderwerp.

Die neiging valt al op wanneer het gaat over fascisme en corporatisme. Waar Lutkie beide noties als een quasi-eenheid beschouwt, neigt zijn biografie ernaar die identificatie over te nemen. In beschouwingen over de professoren van de Tilburgse hogeschool worden figuren als Jan de Quay en Martinus Cobbenhagen al te makkelijk mee op dit pad geplaatst, terwijl een onvermeld gebleven prominente figuur als de tweede Tilburgse rector, Frans Weve, zijn hele proefschrift aan het thema wijdde en de Tilburgse hogeschoolgemeenschap met hem van meet af aan kritisch was voor de valkuil van het fascisme. Ook in andere dossiers blijkt de sterke focus op het Lutkie-archief niet risicoloos, bijvoorbeeld wanneer het gaat over Lutkies protestacties tegen het ‘gedwongen’ ontslag van Hendrik Moller, roerganger van de R.K. Leergangen met adepten als Gerard Knuvelde en Anton van Duinkerken. Moller zelf sprak het beeld van de ‘afgezette’ leider nooit tegen, maar een nadere blik op het archief van zijn opvolger Thomas Goossens (in het Brabants Historisch Informatie Centrum) weerspreekt dit verhaal, toont dat Moller zelf ontslag nam, en zelfs tot driemaal toe een verzoek om zijn positie terug in te nemen obstinaat weigerde. Andere archieven dan het Lutkie-archief leveren een ander beeld van dezelfde zaken.

Speelt het bovenstaande nog op het niveau van Nederland, af en toe had ook een blik op de internationale context meer afstand tussen Huberts en Lutkie kunnen opleveren. De herhaalde referenties aan Lutkies wens om terug te keren naar de ‘echte’ Thomas van Aquino roept boeiende bijvragen op. Hoe stond iemand die enerzijds sympathie had voor de antidemocratisch-gezinde katholieke auteur Léon Bloy en de neothomistische filosoof Maritain, iemand die zelf als jonge priester de antimodernisteneed zal moeten hebben afleggen, tegenover het officiële roomse denkkader van het neothomisme? De vraag

raakt een debat dat in de omringende landen het katholieke denken in het Interbellum bepaalde en daar tot schrille contrasten leidde, maar de kwestie blijft buiten beeld in dit boek, en de positie van Lutkie ter zake komt niet uit de verf.

Nog is dit weinig problematisch. Zorgwekkend wordt het meedenken met het hoofdpersonage pas waar het eindoordeel over Lutkies fascisme ter sprake komt. Zoals gesteld, de sterke klemtoon die de biograaf legt op het onderscheid tussen Mussolini en het nationaalsocialisme is van belang. Het begrip fascisme staat al te snel een degelijke analyse in de weg door de onvermijdelijke connotaties met antisemitisme en het Duitse nationaalsocialisme. Lutkies biograaf bewijst indringend dat Lutkie wél fascist was, maar noch een antisemiet, noch een nationaalsocialist. De vraag blijft echter of dit een zodanig mild oordeel wettigt? Of biografische elementen als het lidmaatschap van het Nationaal Front, de naoorlogse koers van *Aristo*, en Lutkies volgehouden afkeer van democratische ontwikkelingen of zijn onverminderde sympathie voor de Italiaanse Duce niet nopen tot een strengere verdicht?

Zonder te willen afdoen aan de grote onderzoeksverdiensten van dit vlot geschreven boek, werpt deze lezer nog een slotvraag op, nu over het relaas van Lutkies laatste levensjaren, dat zich kenmerkt door een opmerkelijke stilte. Want, voor iemand die zich zo sterk als Lutkie aan zijn priesterlijk ambt vastklampte, is het ronduit vreemd dat met geen woord wordt gerept over de omwenteling die het katholicisme in de eerste helft van de jaren zestig doormaakte met het verloop van het Tweede Vaticaans Concilie (1962-1965). Hoe oordeelde Lutkie, die nog in 1963 de verdediging van Pius XII opnam inzake diens 'zwijgen', over de ontwikkelingen onder diens opvolger en het concilie, over nieuwe openheid naar de moderne wereld, over de aandacht voor interreligieuze dialoog en godsdienstvrijheid? Het kan haast niet anders of de oude Lutkie moet deze evolutie, die ook katholiek Nederland gekluisterd hield, met argusogen hebben gevolgd. De vraag blijft liggen.